

135. *Convolvulaceae* JUSS. – svlačcovité *)

Lit.: ROBERTY G. (1952): Genera Convolvulacearum. Candollea 14:11–60. – SA'AD F. (1967): The Convolvulus species of the Canary Isles, the Mediterranean region, and the Near and Middle East. Rotterdam. – HOLUB J. (1971): Opletník sličný, nová zdomácnující ovíjivá rostlina. Živa 19(=57):165–166. – BERGMANNOVÁ E., ZEMÁNEK J. et MYDLILOVÁ E. (1973): Příčiny odolnosti svlače rolního vůči triazinovým herbicidům. Agrochémia 13:312–314. – DOLEJŠ K. (1984): Stručný přehled vývoje mikromykofloristického výzkumu plevelných a okrasných rostlin čeledi Convolvulaceae L. Sborn. Vys. Šk. Zeměd., ser. A, 41:3–14. – DOLEJŠ K. (1986): Houby rodu *Ascochyta* Lib. vyskytující se na rostlinách čeledi Convolvulaceae L. v Čechách. Sborn. Vys. Šk. Zeměd., ser. A, 44:59–72. – DOLEJŠ K. (1987): Houby rodů *Erysiphe* DC. a *Leveillula* Arn. vyskytující se na rostlinách čeledi Convolvulaceae L. v Čechách. Sborn. Vys. Šk. Zeměd., ser. A, 47:45–56. – AUSTIN D. F. et HUÁMAN Z. (1996): A synopsis of *Ipomoea* (Convolvulaceae) in the Americas. Taxon 45:3–38.

Vytrvalé, vz. jednoleté byliny, poléhavé nebo ovíjivé, vz. polokeře nebo nízké keře s článkovanými mléčnicemi nebo sekrečními kanálky, s vretenovitým kořenem nebo větveným, plazivým až dužnatým oddenkem. Listy střídavé, bez palistů, řapíkaté až přisedlé, jednoduché, s trichomy dvoubuněčnými, obvykle lignifikovanými a se zkorokovatělou bazální buňkou. Květy ve vrcholičnatých květenstvích nebo jednotlivé, dl. stopkaté, oboupohlavné, většinou pravidelné, řidčeji s tendencí k souměrnosti, různobalné, 5četné. Kalich srostlý ± do 1/3, s jednotlivými kališními cípy nestejně dlouhými; korunní cípy po celé délce srostlé, koruna na okraji nezřetelně 3–5laločná, bez šupinkovitých emergencí; tyčinek 5, přímé, na bázi nitkami přirostlé ke korunní trubce, prašníky introrzní, pylová zrna téměř kulovitá, nejčastěji pentaporátní nebo trikolpátní, na povrchu retikulátní; semeník ze 2–5 plodolistů, svrchní, (1–)2–4pouzdrý, každé semenné pouzdro se 2–4 vajíčky, placentace nákoutní nebo bazální, čnělka terminální s hlavatou bliznou. Plod vejcovitá nebo kulovitá tobolka, lokulicidní, většinou pukavá, zřídka se poltící ve 4 tvrdky. Semena drobná s nukleárním endospermem, s přímým nebo mírně zakřiveným zárodkem s řasnatě složenými dělohami. – Asi 35–40 rodů (okolo 950 druhů) rozšířených po celém světě, především v mírných až tropických pásech, s centrem diverzity v tropické Americe.

- 1a Listy šir. srdčité; květy ve 2–5květvých vrcholičnatých květenstvích; semeník zpravidla 4pouzdrý ..... *Ipomoea* (viz Poznámka na str. 169)
- b Listy vejčité až šir. vejčité, na bázi střelovité; květy jednotlivé nebo po 2–3 ve vrcholičnatých květenstvích; semeník zpravidla dvoupouzdrý 2
- 2a Květní stopky zpravidla se 2 čárkovitými listenci oddálenými od kalicha; koruna 1,5–2,5(–3,0) cm dl., pylová zrna trikolpátní ..... 1. *Convolvulus*
- b Kalich ± uzavřen do 2 velkých listenců; koruna 3,5–4,5 (–7,0) cm dl., pylová zrna pentaporátní ..... 2. *Calystegia*

1. *Convolvulus* L. – svlačec

Convolvulus LINNAEUS Sp. Pl. 153, 1753.

Vytrvalé, vz. jednoleté byliny s dlouhým, větveným, plazivým oddenkem. Lodyhy poléhavé, vystoupavé až přímé, ovíjivé, pravotočivé, lysé nebo roztr. chlupaté. Listy lodyžní střídavé, řapíkaté až přisedlé, s čepelí střelovité vejčitou až kopinatou, nápadně se zmenšující v hor. části lodyhy. Květy pravidelné nebo mírně souměrné, jednotlivé nebo po 2–3, dl. stopkaté, úžlabní; květní stopky zpravidla se 2 krátkými čárkovitými listenci oddálenými od kalicha. Kališní cípy vejčité kopinaté, nestejně dlouhé, všechny na okrajích bíle chlupaté; koruna šir. nálevkovitá, na okraji nezřetelně laločnatá, většinou bílá nebo růžová; při bázi semeníku z vnější strany drobná, oranžová, bradavčitá nektária; semeník dvoupouzdrý. Tobolky vejcovité až kulovité. Semena ± elipsoidní, osemení hladké nebo skulpturované, lysé. Dělohy řasnatě složené, celistvé. – Asi 230 druhů v temperátních pásech obou polokoulí a v horských oblastech tropů a subtropů, s těžištěm rozšíření v temperátním pásu s. polokoule. – Pro-tandr. Entomogam. Autochor., vz. Epizoochor.

- 1a Lodyhy, kalich i tobolky lysé nebo řídce chlupaté; koruna bílá nebo růžová ..... 1. *C. arvensis*
- b Lodyhy, kalich i tobolky chlupaté, mnohdy i žláznaté; koruna trojbarevná ..... 2. *C. tricolor*

*) Zpracoval B. Křisa

1. *Convolvulus arvensis* L. – svlačec rolní
Tab. 19/1

Convolvulus arvensis LINNAEUS Sp. Pl. 153, 1753.

Exsikáty: TAUSCH Herb. Fl. Bohem., no 1021. – Extra fines: BAENITZ Herb. Eur., sine no. – Fl. Terr. Israel. Exs., no 561. – GANDOGGER Fl. Alger. Exs., no 903. – Herb. Fl. Ross., no 1031.

Vytrvalé byliny s dl. plazivým oddenkem. Lodyha poléhavá nebo ovíjivá, pravotočivá, 40–80(–100) cm dl., větvená, lysá nebo roztr. chlupatá až jemně pýřitá, tupě 4–6hranná. Listy krátce řapíkaté, čepel střelovitě vejčité až kopinatá, na bázi se 2 špičatými laloky, celokrajná, krátce a tupě zašpičatělá, ca 3–4 cm dl., do 1 cm šir., zpravidla 3–6× delší než široká; hor. listy až o 1/2 menší. Květy jednotlivé, úžlabní. Kališní cípy 4,0–5,0 mm dl., 3 cípy delší a 2 kratší, někdy všechny na okraji bíle chlupaté; koruna 1,5–2,5(–3,0) cm dl., šir. nálevkovitá, na okraji nezřetelně 3–5laločná, bílá nebo růžová, vz. červená. Tobolky ± vejcovité, lysé, 4semenné, 5,0–8,0 mm dl., asi ze 2/3 ponořené do vytrvávajícího kalicha. Semena ± elipsoidní, 3,0–4,0 mm dl., osemení drobně bradavčité. V–IX. Hkf, Gf.

2n = 50 (extra fines)

Variabilita: V České republice málo proměnlivý. Odchyly charakterizované tvarem lodyžních listů mohou být extrémním morfotypem bez taxonomického významu (např. var. *linearifolius* CHOISY; f. *hastifolius* CASP.).

Ekologie a cenologie: Těžší hlinité až hlinito-jílovité půdy, často zraňované nebo sesuvné včetně ronových kuželů, lemy polí, svahy úvozů nebo zraňované půdy na stráních v přirozených i náhradních společenstvech hemikryptofyt. Přirozený výskyt nezřídka v pionýrských společenstvech mělkých půd, častěji v ruderalních i plevelových společenstvech. Diagnostický druh

2. *Calystegia* R. BR. – opletník

Calystegia R. BROWN Prodr. Fl. Nov. Holl. 483, 1810.

Lit.: LEWIS W. H. et OLIVER R. L. (1965): Realignment of *Calystegia* and *Convolvulus* (Convolvulaceae). Ann. Missouri Bot. Gard. 52:217–222. – KROLL H. (1970): *Calystegia*. Bestimmung nach Blütenmerkmalen. Kieler Not. Pflanzenk. Schleswig-Holstein 1970(6):3.

Vytrvalé byliny s dlouhým, větveným, plazivým, masitým oddenkem. Lodyhy ovíjivé, pravotočivé, (1–)2–3 m dl., vz. poléhavé, na bázi výběžkaté, nahoře větvené, tupě hranaté, lysé nebo roztr. chlupaté, mléčící. Listy krátce řapíkaté, čepel v obrysu vejčité podlouhlá, špičatá nebo tupě zašpičatělá, na bázi srdčité střelovitá, zmenšující se v hor. části lodyh. Květy pravidelné nebo mírně souměrné, jednotlivé v úžlabí listenů; květní stopky delší než listeny. Kalich nálevkovitý, uzavřen do dvou velkých listenců, (0,5–)2,0–2,5(–3,0) cm dl., kališní cípy kopinaté až vejčité, 8–15(–20) mm dl., na okraji krátce pýřité; koruna šir. nálevkovitá, 3,5–4,5(–7,0) cm dl., na okrajích nezřetelně laločnatá, ± lysá, bílá nebo růžová; při bázi semeníku z vnější strany drobná žlutá bradavčitá nektária; semeník

svazu *Convolvulo-Agropyron*, zvl. v asociacích *Cynodontetum dactyli* FELFÖLDY 1942 a *Convolvulo arvensis-Caricetum hirtae* JEHLÍK 1994.

Rozšíření v ČR: Téměř v celém území dosti často s největší frekvencí v termofytiku a teplejším mezofytiku, ke hraničním orefytika zasahuje ojediněle. Od planárního do submontánního stupně (max.: Vinice u Domažlic, 650 m). Druh se do Evropy rozšířil již ve starověku, pravděpodobně ze Středozezemí a Přední Asie.

Celkové rozšíření: Evropa kromě nejsevernější části, jinak v celém temperátním pásu s. polokoule s přesahem do subtropů Asie a Severní Ameriky. – Mapy: HULTÉN CP 1971:249; MEUSEL et al. 1978:359; HULTÉN NE 1986:769.

2. *Convolvulus tricolor* L. – svlačec trojbarevný

Convolvulus tricolor LINNAEUS Sp. Pl. 158, 1753.

Exsikáty: Extra fines: GANDOGGER Fl. Alger. Exs., no 30. – REVERCHON Pl. Andal., no 313, 969. – SCHULTZ Herb. Norm., no 1427, 1626. – TODARO Fl. Sicula Exs., sine no.

Jednoleté nebo krátce vytrvalé byliny. Lodyha zpočátku poléhavá, později vystoupavá až přímá, až 60 cm vys., neovíjivá, po celé délce hustě chlupatá, mnohdy i žláznatá. Listy přisedlé, obvejčité nebo obkopinaté, na bázi čepelí brvitě. Květy jednotlivé v úžlabí listenů; květní stopky několikrát delší než kalich. Kališní cípy 5,0–8,0 mm dl., na vrcholu tupé až zašpičatělé, pýřité; koruna 2–3 cm dl., zpravidla 3× delší než kalich, trojbarevná, na bázi žlutá, uprostřed bílá a na okrajích modrá. Tobolky ± vejcovité, jemně pýřité. IV–VII. Tf.

2n = 20 (extra fines)

Druh původní pravděpodobně jen ve Středozezemí a na Blízkém východě. U nás někdy pěstován jako okrasná rostlina v zahrádkách a jen vz. a přechodně zplaňující (např. Praha-Motol; Mladá Boleslav; Brno-Královo Pole; Břeclav).

Tab. 19: 1 *Convolvulus arvensis*, 1a–i – různé tvary listů, 1j – plod. – 2 *Calystegia sepium*, 2a – poupě.

